

Azərbaycanlıların 1948-1953-cü illər deportasiyası necə baş verdi?

Katolikos VI Gevork və Ermənistan K(b)P MK-nın katibi Qr.Arutyunov
“Böyük Ermənistan” xülyasında

Əziz Ələkbərli

1918-ci ildə Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzlərindən olan İrəvan şəhəri paytaxt olmaqla Azərbaycanın qərb torpaqlarının 9 min kv km hissəsində tarixdə ilk erməni dövləti yaratmaq fürsəti əldə edən həyaların ilk işləri bu ərazilərdə etnik təmizləmə aparmaq, bu əraziləri tamamilə erməniləşdirmək oldu. Ona görə də 1918-1920-ci illərdə bütün Cənubi Qafqazda yerli xalqlara, ilk növbədə türk-müsəlman əhaliyə qarşı dəhşətli soyqırımı həyata keçirildilər.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Stalin, Mikoyan və Orconikidze üçlüyünün əli ilə ərazilərini 29,8 min kv. km-ə qədər genişləndirən ermənilər bununla da kifayətlənmədilər və Azərbaycanın digər torpaqlarını, xüsusilə Dağlıq Qarabağı və Naxçıvanı "Ermənistan" a birləşdirib "Böyük Ermənistan" yaratmaq üçün bütün çirkin vasitələrə əl atdılar. İlk növbədə 1920-ci illərdə "müsavətçi", "xalq düşməni" adı ilə çoxlu sayda dəyərli Azərbaycan oğulları məhv edildi. Eyni proses 1930-cu illərin "kolxoz quruculuğu" dövründə də həyata keçirildi. 1937-ci il repressiyasında da Qərbi Azərbaycandakı xeyli sayda azərbaycanlı ziyalılar erməniləşdirmə siyasətinin qurbanı oldu.

Nəhayət, 1941-1945-ci illər müharibəsində Ermənistandakı əli silah tutan bütün azərbaycanlılar müharibəyə səfərbər olundu, onların xeyli hissəsi geri qayıtmadı.

1945-ci ildə İkinci Dünya müharibəsinin başa çatması fürsətindən istifadə edən ermənilər təzədən hərəkətə keçdilər, həmin vaxt dünya böyük dövlətlər tərəfindən yenidən bölüşdürülürdü və həmişə olduğu kimi, bu dəfə də ermənilər fürsətdən öz xeyirlərinə bəhrələnmək istəyirdilər. Həmin ilin noyabrında ermənilər iki istiqamətdə fəaliyyətə başladılar: bütün ermənilərin ali patriarxı, katolikos VI Gevork müharibədən qalib çıxmış üç böyük dövlətin başçısına – SSRİ XKS sədri İ.V.Stalinə, ABŞ Prezidenti N.S.Trumenə, Böyük Britaniyanın Baş naziri K.R.Ettliyə, Ermənistan K(b)P-nin katibi, Qriqori Arutyunov isə RK(b)P MK-ya və şəxsən İ.V.Stalinə məktubla müraciət etdi.

Katolikos VI Gevork öz məktubunda göz yaşları axıdaraq, yenə də «qədim erməni xalqından», «qədim erməni mədəniyyətindən» danışır, bu xalqın «yazıq», «məzlum», «əzilmiş», «hü-quqları pozulmuş» portretini cızır, İkinci Dünya müharibəsindən qalib çıxmış üç böyük xristian dövlətin dini təəssübkeşlik hissələrini oyadıb, onları «xristian erməni xal-qı-na» köməyə çağırır, onların qarşısında diz çökür, ilan dili çıxarır, mələyir, imdad di-ləyir, guya bu dəqiqə kömək etməsələr, tarixin bu «nadir», «dinc», «əmək-se-vər», «yaradıcı», «Qırmızı kitaba düşən» xalqı – ermənilər ölüb-qurtaracaq, kök-ləri kəsiləcək. Köklərinin kəsilməməsi üçün isə onlara bir udum hava lazımdır. Bu bir udum hava isə nə olsa yaxşıdır – «Ermənistanın həyati əhəmiyyətli hissələri olan Qars, Ərdəhan, Sürməli». Yəni, nə az nə çox, Türkiyənin bütün şərq torpaqları.

Qriqori Arutyunov isə SSRİ rəhbərliyindən, şəxsən İ.V.Stalindən Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsini xahiş edir. O, məktubunda Dağlıq Qarabağda guya 137 min nəfər erməni yaşadığını iddia edir və Dağlıq Qarabağın Ermənistana "verilməsini" həmin ermənilərin milli dildə öz ədəbiyyatını inkişaf etdirmək, kadrlarını yetişdir-mək və s. "bu kimi milli tələblərini ödəmək üçün" əsaslandırmağa çalışır.

Hər iki məktubun tərcüməsini olduğu kimi, ixtisarsız oxuculara təqdim edirik:

“BÜTÜN ERMƏNİLƏRİN ALİ PATRIARXI, KATOLİKOS VI GEVORQUN ÜÇ BÖYÜK DÖVLƏTİN BAŞÇISINA

MÜRACİƏTİ

SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin sədri İ.V.Stalinə,

ABŞ Prezidenti H.S.Trumenə,

Böyük Britaniyanın Baş naziri K.R.Ettliyə

Yüzlər boyu erməni kilsəsinin başçıları, katolikos və patriarxları erməni xalqının ümid və əzablarının, xahiş və tələblərinin ifadəçisi olmuş, dövlətlər qarşısında erməni xalqını təmsil etmişlər.

Demokratik və azadlıqsevər Böyük Dövlətlərin – Sovet İttifaqının, Böyük Bri-taniyanın və Birləşmiş Ştatların şər və zorakılıq – faşizm və nasizm üzərində qə-ləbə çaldığı, xalqların mövcudluq məsələsinin həll olduğu bu tarixi məqamda Tür-kiyədən qovulmuş və bütün dünyanı sərgərdan dolaşan erməni xalqı öz coşmuş qanı ilə və tam haqla Böyük Dövlətlərin ədalət məhkəməsi qarşısında məsələ qaldırır.

Biz, bütün ermənilərin katolikosu VI Gevorq, xalqın müdafiəçisi olmaq ənənəməizə sadıq qalaraq bütün dünyaya səpələnmiş bədbəxt erməni xalqı barədə məsələni Sizə təqdim etməyi və onun ədalətli həllini xahiş eləməyi özümüzə müqəddəs borc bilirik. Xüsusən ona görə ki, bu məsələ ilə bağlı Biz dünyanın hər tərəfində yaşayan ermənilərdən çoxsaylı müraciətlər almışıq.

Qədim erməni xalqı yüzillər boyu Osmanlı dövlətinin zülmü altında heç bir hüququ olmayan qul kimi yaşamış, əzabkeş dözümlülüyü ilə hər cür məhrumiyyət, istismar və əziyyətlərə qatlaşmış, bununla belə, fanatik islam mühitində öz xristian dinini qorumuş, bu dinin sülhsevər ruhunda tərbiyə olunmuş, öz dilini saxlamış və xristian dövlətlərinin, sivilizasiyalarının ona gətirməli olduğu azadlığa inanmışdır. Lakin nə vaxt ki, bu ümid ermənilərlə eyni taleyi bölüşən balkan xalqları üçün tədrisən gerçəkləşdi və onlar türk əsarətindən qurtardılar, bu, erməni xalqına dəhşətli, hətta ölümcül fəlakət gətirdi. Məlum olduğu kimi, erməni islahatları məsələsi ilk dəfə 1878-ci ildə San-Stefano bağlaşmasında siyasi səhnəyə qədəm basdı. Erməni vilayətlərinin ağır vəziyyəti, bitib-tükənməyən talanlar, quldur bas-qınları, ermənilərin həyatının və əmlakının təhlükə altında olması Konstantinopol patriarxını qalib ruslara müraciət etmək məcburiyyətində qoydu ki, Türkiyə ilə sülh müqaviləsi bağlayarkən ermənilərin çox ağır vəziyyətini nəzərə alsınlar. Ruslar səsimizə səs verdilər, lakin San-Stefano bağlaşmasının əlverişli 16-cı maddəsi Berlin traktatının 61-ci maddəsi ilə puça çıxarıldı.

Avropanın böyük dövlətlərinin tamahkarlığından və onlar arasındakı ziddiyətlərdən istifadə edən Sultan Əbdül Həmid islahat aparmaq barədə götürdüyü öhdəliyi yerinə yetirmək əvəzinə, erməni məsələsinin ən yaxşı həlli üsulu kimi ermənilərin məhv edilməsini nəzərdə tutan öz iblis proqramını sistemli şəkildə həyata keçirməyə başladı. Həqiqətən də, mütəşəkkil quldur dəstələri, ayrı-ayrı qır-ğınlar, talanlar, yanğınlar və kütləvi qətlər yolu ilə o, 1894-1896-cı illərdə 300.000 nəfərdən artıq erməni ölkədən qovmağa nail oldu.

Sultanı əvəz edən rejimlər: Tələt-İttihat, Ənvər paşa və yeni Kamal Türkiyəsi Əbdülhəmidin bu «siyasi müdrikliyini» ən yüksək zirvəsinə çatdırdılar.

Birinci imperialist müharibəsi ərəfəsində Türkiyədə 2.500.000 erməni yaşayırdı ki, hazırda orada onların sayı 100.000 nəfərə yaxındır və onlar da yeni «demokratik» Türkiyədə miskin həyat sürməkdədirlər.

Bir milyondan çox erməni dəhşətli qırğında həlak oldu. Türklər azadlığa çıxan balkan xalqlarına bəslədikləri qəzəbi arxasız ermənilərin üstünə tökdülər.

Biz bu hüdudsuz faciə üzərində dayanmaq istəmirik, bu dəhşətlər barədə bü-tün dillərdə çoxlu kitablar yazılıb. Dövlətlərin arxivləri öz konsullarının bu barədəki məruzələri ilə doludur. Bəşəriyyətin qabaqcıl hissəsi, xeyirxah qəlbi və ürək sahibi olan insanlar bu müdhiş, insan ləyaqətini təhqir edən cinayətlərə etiraz və usyan etdilər.